

Editor's word

Special Issue on "Water Policy Making: The Overlooked Necessity from Theory to Practice"

•Hojjat Mianabadi ¹

1. Assistant Professor, Department of Water Engineering and Management, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Use your device to scan and read the article online

Citation: Mianabadi.H.(2025). [Special Issue on "Water Policy Making: The Overlooked Necessity from Theory to Practice"(Persian)]. *Journal Strategic Studies of Public Policy*; 15(54), 2-8. <https://doi.org/10.22034/sspp.2025.2061710.3808>

<https://doi.org/10.22034/sspp.2025.2061710.3808>

ABSTRACT

Water issues have become one of the most critical mega-challenges—social, political, economic, and security-related—in the global system, particularly in the West Asia region and Iran. Despite the significance of addressing these challenges, water policy making has rarely received serious attention within the academic and policymaking institutions. A technocratic and hydrocratic approach to water policy, coupled with a lack of deep understanding of the foundational principles and functional mechanisms of public policy science in water governance, has resulted in persistent and even worsening water crises. This outcome persists despite the adoption of numerous visions, policies, and plans at substantial costs. Prioritizing water policy as a specialized discipline and fostering transdisciplinary insights into this domain represent essential and pivotal requirements for the scientific and policymaking systems.

Keywords:

Water Policy, Technocratic Approaches, Water Governance.

* Guest editor:

Hojjat Mianabadi

Address: Department of Agriculture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

E-mail: hmianabadi@modares.ac.ir

سخن سردبیر

ویژه‌نامه «سیاست‌گذاری آب: ضرورت مغفول‌مانده از تئوری تا اجرا»

* حجت میان‌آبادی^۱

۱. استادیار، گروه مهندسی و مدیریت آب، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

چکیده

مسائل آبی به یکی از ابرچالش‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و حتی امنیتی در نظام بین‌الملل، بویژه در منطقه غرب آسیا و ایران تبدیل شده است. با وجود اهمیت بسزای مواجهه با این چالش‌ها، مسأله سیاست‌گذاری آب به ندرت در نهادهای علمی و نظام سیاست‌گذاری کشور مورد توجه جدی قرار گرفته است. نگاه فن‌سالارانه و هیدروکراتیک به سیاست‌گذاری آب، همراه با عدم شناخت عمیق مبانی و کارکردهای علم سیاست‌گذاری عمومی در سیاست‌گذاری آب، باعث شده است که علیرغم تصویب چشم‌اندازها، سیاست‌ها و برنامه‌های متعدد با هزینه‌های هنگفت، چالش‌ها و بحران‌های آبی کشور نه تنها کاهش نیابد بلکه در بسیاری از حوزه‌های مرتبط نیز تشدید شود. توجه به سیاست‌گذاری آب به‌عنوان یک دانش تخصصی و تلاش برای درک فرارشته‌ای این حوزه، از نیازهای اساسی و کلیدی نظام علمی و سیاست‌گذاری کشور است که باید به آن توجه ویژه‌ای شود.

کلیدواژه‌ها:

سیاست‌گذاری
آب، رویکردهای
فن‌سالارانه، حکمرانی
آب

* سردبیر مهمان:

حجت میان‌آبادی

نشانی: گروه مهندسی منابع آب، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

رایانامه: hmianabadi@modares.ac.ir

۱. مقدمه

قرار گیرند (لیو^۷ و همکاران، ۲۰۰۷). سیستم‌های درهم‌تنیده تعاملات غیرخطی، پویا و بازخوردهای نوظهور دارند و به دلیل وجود متغیرهای متعدد، دارای عدم قطعیت‌های عمیق هستند (اسلام و ساسکیند^۸، ۲۰۱۸). وجود ذی‌مدخلان متعدد و واگرایی در ارزش‌ها، اهداف و منافع در بستر این سیستم‌های درهم‌تنیده، منجر به بروز تنش و شکل‌گیری مناقشه در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی می‌شود (فرج‌زاده ارنساء و همکاران، ۱۳۹۹).

از سوی دیگر، منابع آب، حوزه‌های^۹ مختلف (مانند طبیعی، سیاسی و اجتماعی)، مقیاس‌های^{۱۰} چندگانه (مانند مکانی، زمانی و نهادی) و سطوح^{۱۱} چندگانه (مانند محلی، ملی و بین‌المللی) را در برمی‌گیرد که نتیجه آن تعاملات و بازخوردهای غیرخطی و پویا است (اسلام و ساسکیند، ۲۰۱۲). علاوه بر این، سیاستگذاری آب با پنج حوزه سیاستگذاری شامل امنیت آب شرب و بهداشت، امنیت غذایی، امنیت محیط‌زیستی، امنیت انرژی و امنیت اقتصادی ارتباط مستقیم و درهم‌تنیده دارد. بر این اساس، مسأله «سیاستگذاری آب» از اهمیت برجسته‌ای در حوزه سیاستگذاری و مطالعات راهبردی برخوردار است که متأسفانه در کشور به جد مورد غفلت قرار گرفته است.

۲- چالش‌های سیاستگذاری آب

علیرغم تلاش‌های گسترده در شش دهه گذشته برای مواجهه با چالش‌های آبی (مانند خشکسالی، سیل، فرونشست و مناقشات اجتماعی و سیاسی

زمانی که صحبت از امنیت انرژی و مواجهه با چالش‌های این حوزه از جمله ناترازی انرژی می‌شود، نظام علمی و سیاستگذاری جهانی و همچنین کشور به این آگاهی رسیده است که علیرغم اهمیت رشته «مهندسی نفت»، باید سازوکارها و راه‌حل‌های مواجهه با این ابر مسأله را در رشته و دانش مجزایی تحت عنوان «سیاستگذاری انرژی» دنبال کرد. به بیان ساده، نظام دانشگاهی و سیاستگذاری با درک چند بعدی از ابعاد مختلف مسأله امنیت و سیاستگذاری انرژی، ضمن تأکید بر ضرورت و اهمیت هر دو حوزه، بین کارکردهای تخصصی مهندسی و تحلیل‌های سیاستگذاری تفاوت قائل می‌شود. شبکه مسائل مهندسی نفت، به صورت عمده بر ابعاد فنی و رویکردهای مهندسی این حوزه تمرکز دارد، در حالی که سیاستگذاری انرژی، مسأله انرژی را از منظر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادسیاسی و امنیتی مورد مطالعه قرار می‌دهد.

مسائل آبی به یکی از ابرچالش‌های اقلیمی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و حتی امنیتی در نظام بین‌الملل، بویژه در منطقه غرب آسیا و ایران تبدیل شده است. آب به عنوان یک اکوسیستم جفت‌شده طبیعی-انسانی^۱ با ارزش‌ها^۲، هنجارها^۳ و هویت‌های^۴ ذی‌مدخلان در سطوح مختلف در ارتباط است (قریشی^۵ و همکاران، ۲۰۲۴). این ویژگی سبب شده است منابع آبی در زمره سیستم‌های درهم‌تنیده^۶

1. Coupled Human-Natural Ecosystem
2. Values
3. Norms
4. Identities
5. Ghoreishi
6. Complex

7. Liu

8. Islam and Susskind

9. Domains

10. Scales

11. Levels

سیاسی، امنیتی و اقلیمی ندارند. این در حالی است که اثرگذاری غیرقابل‌انکار مؤلفه‌های انسانی در سیاست‌گذاری آب، منجر به افزایش احتمال بروز مسائل نوظهور شده است (دیلمی ۱۳۹۹).

عمده سیاست‌های آبی در ایران، در محیطی ایستا و ایده‌آل طراحی می‌شوند که با شرایط متغیر اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و اقلیمی کشور تطابق ندارند. این رویکرد باعث می‌شود سیاست‌ها در مرحله اجرا با مشکلات متعدد و شکست مواجه شوند. بر این اساس، سیاست‌گذاری بدون مطالعه دقیق شرایط و ظرفیت‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و اقلیمی بویژه ظرفیت حکمرانی کشور یکی از چالش‌های اصلی در حوزه سیاست‌گذاری آب است.

۳. فرایند سیاست‌گذاری: طراحی در برابر اجرا

داشتن سیاست‌های مؤثر در بخش آب، ادعایی همیشگی برای تحقق حکمرانی خوب آب به‌شمار می‌رود. فرآیند سیاست‌گذاری در دو مرحله کلی ۱- طراحی و ۲- اجرا و ارزیابی سیاست انجام می‌شود. در مرحله طراحی، سیاست‌ها تدوین و تنظیم می‌شوند تا در مرحله اجرا، پیاده‌سازی شوند. پس از آن، آثار و تبعات و پیامدها و میزان (عدم موفقیت) اجرای سیاست‌ها پایش و ارزیابی می‌شود. توجه به این نکته ضروری است که معمولاً به‌دلیل وجود موانع و چالش‌های اجرایی متعدد در مرحله اجرای سیاست‌ها، ممکن است حتی بهترین سیاست‌ها از نظر طراحی نیز در مرحله اجرا دچار چالش شوند و از دستیابی به اهداف خود باز بمانند (اصلانی^{۱۲} و همکاران، ۲۰۲۴). فقدان نگاه علمی و مناسب به مسأله سیاست‌گذاری آب در کشور به حدی بفرنج

آب و کاهش ذخائر آبی بویژه منابع آب زیرزمینی)، ابعاد و تبعات این مشکلات در کشور رو به افزایش هستند (مرید، ۱۳۹۷). عدم توجه به سیاست‌گذاری آب به عنوان یک علم و عدم انتخاب رویکردهای مناسب (از جمله رویکردهای عقلانی، غیرعقلانی و انتقادی) در سیاست‌گذاری آب، بدون توجه به شرایط سیاسی- اجتماعی- اقتصادی- نهادی و اقلیمی در مناطق مختلف کشور یکی از عوامل کلیدی شکست سیاست‌گذاری در حوزه آب و محیط‌زیست محسوب می‌شود (میان‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۰).

نکته برجسته دیگر در حوزه سیاست‌گذاری آب، رویکردی انتزاعی نظام علمی و دانشگاهی کشور به مسائل آبی و سیاست‌گذاری در حوزه آب است. این در حالی است که سیاست‌گذاری عمومی با قدرت، پیوندی ناگسستنی دارد (اشترین و همکاران ۱۳۹۶) و مناسبات قدرت در تمامی مراحل سیاست‌گذاری اثرگذار هستند. تا آنجا که می‌توان ادعان داشت که سیاست‌های آبی در کشور بیش از آنکه ناشی از مسائل طبیعی باشند، ناشی از مناسبات قدرت به‌ویژه بُعد اقتصاد سیاسی طرح‌های کلان آبی هستند (باقری، ۱۴۰۰).

علاوه بر این، نگاه نظام دانشگاهی و سیاست‌گذاری کشور به مقوله سیاست‌گذاری آب، تنها به مسأله صرفاً فنی و مهندسی و در نهایت اقتصادی محدود شده است. پژوهشگران و متخصصان حوزه منابع آب، با تصور سیاست‌گذاری در محیط «عقلانیت کامل» از نقش مسائل مهم و اثرگذار مانند تعارض منافع، ارزش‌ها، هویت‌ها و هنجارها در نظام سیاست‌گذاری آب غفلت ورزیده‌اند. از سوی دیگر، مشکل دیگر در حوزه سیاست‌گذاری آب در کشور آن است که سیاست‌گذاران توجهی به عدم قطعیت‌ها و شرایط پیش‌روی کشور در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی،

12.Aslani

است که عمده نگاه به مسأله سیاستگذاری آب، تنها به مسأله تدوین و تصویب طرح‌ها و سیاست‌ها محدود شده، و اجرا و پایش سیاست، جزء مراحل و فرایندهای ضروری سیاستگذاری در نظر گرفته نمی‌شوند.

سخن پایانی

ویژه‌نامه «سیاستگذاری آب» تلاشی است برای گشودن گفتمانی علمی و تخصصی پیرامون اهمیت سیاستگذاری آب در ایران و ضرورت توجه به این حوزه به‌عنوان یک دانش فرارشته‌ای و تخصصی. با توجه به تنوع و گستردگی و درهم‌تنیدگی شبکه مسائل اجتماعی، اقتصادی، اقلیمی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی در سیاستگذاری آب در ایران، این ویژه‌نامه ادعای پوشش همه‌جانبه ابعاد درهم‌تنیده سیاستگذاری آب را ندارد، بلکه می‌کوشد اولین قدم‌ها را در تبیین اهمیت این موضوع بردارد و آن را به دستور کار نظام علمی و سیاستگذاری کشور بازگرداند. بدون شک، مسیر پیش رو دشوار است، اما با بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی کشور و ایجاد هم‌افزایی میان دانشگاه و سیاستگذار، می‌توان گام‌های مؤثری در ارتقاء دانش و بهبود فرایندها و سازوکارهای سیاستگذاری آب برداشت.

منابع

منابع فارسی

- اشترینان، کیومرث، کشوردوست، سمانه، اسدی‌کشه، علی‌اکبر، پناهی، محمدعادل (۱۳۹۶). اجراپژوهی: چالش‌های اجرای سیاست‌گذاری عمومی در ایران. نشر سیاست‌گذار.
- دیلمی، بهاور. (۱۳۹۹). سیاست‌گذاری سازگار و ارزیابی سیاست‌های آبی ایران از منظر سازگاری. [پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس]. دانشکده کشاورزی. [لینک]
- فرج زاده ارنساء، میثم، میان‌آبادی، حجت و باقری، علی. (۱۳۹۹). بازاندیشی در مفاهیم و رویکردهای مواجهه با مناقشات آبی. تحقیقات منابع آب ایران، ۱۶(۴)، ۲۰۵-۲۲۴.
DOR: 20.1001.1.17352347.1399.16.4.14.4
- قوام دوست، جعفر و همکاران (۱۴۰۰). حل مسئله اجتماعی (رویکردهای میان‌رشته‌ای). انتشارات طرح نقد.
- مرید، سعید. (۱۳۹۷). مروری بر اقدامات کشور در مدیریت خشکسالی و ظرفیت آنها برای مواجهه با بحران‌های آبی. تحقیقات منابع آب ایران، ۱۴(۱)، ۲۳۹-۲۵۲. [لینک]
- میان‌آبادی، حجت، اصلاتی، سمیه، میرهاشمی دهکردی، سیده سیمین، دیلمی، بهاور و عامری گلستان، متین. (۱۴۰۰). بررسی عوامل اثرگذار بر اجرای موفق سیاست‌های آبی مبتنی بر برنامه‌های پنج‌ساله توسعه کشور. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

Resources

- Aslani, S., Kamali, Y., & Mianabadi, H. (2024). Analyzing the Challenges and Obstacles to Water Policy Implementation in the Sixth Development Plan. *Quarterly Journal of Governance Knowledge*, 1(1), 2–24. <https://doi.org/10.22034/JOKOG.2024.201036>
- Ghoreishi, S. Z., Mianabadi, H., Warner, J., Nagheeby, M., Vij, S., Parvaresh Rizi, A., Jafari, M., & ArfaFathollahkhani, A. (2024). Maintaining status quo or realizing transformation in transboundary water conflicts? The power–interests–identity nexus in the Helmand river basin. *Water International*, 49(5), 664–689. <https://doi.org/10.1080/02508060.2024.2352228>
- Islam, S., & Susskind, L. (2018). Using complexity science and negotiation theory to resolve boundary-crossing water issues. *Journal of Hydrology*, 562, 589–598. <https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2018.04.020>
- Islam, S., & Susskind, L. E. (2012). *Water Diplomacy: A Negotiated Approach to Managing Complex Water Networks*. RFF Press. <http://www.amazon.com/Water-Diplomacy-Negotiated-Approach-Managing/dp/1617261033>
- Liu, J., Dietz, T., Carpenter, S. R., Alberti, M., Folke, C., Moran, E., Pell, A. N., Deadman, P., Kratz, T., Lubchenco, J., Ostrom, E., Ouyang, Z., Provencher, W., Redman, C. L., Schneider, S. H., & Taylor, W. W. (2007). Complexity of coupled human and natural systems. *Science (New York, N.Y.)*, 317(5844), 1513–1516. <https://doi.org/10.1126/science.1144004>